

FRANSUZ VA O‘ZBEK TILIDAGI DIPLOMATIK YANGILIKLAR SARLAVHALARIDA FREYMING HODISASI

Haydarova Bahora Asliddin qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti stajyor-o‘qituvchisi

bahorahaydarova19@gmail.com

Annotatsiya: Tezisa fransuz va o‘zbek tilidagi diplomatik yangiliklar sarlavhalarida freymingning lingvopragmatik ifodalanishi qiyosiy o‘rganiladi. Asosiy e’tibor voqeaning muayyan jihatini tanlash va oldinga chiqarishga xizmat qiluvchi leksik hamda grammatik vositalarga qaratiladi. Sarlavhalar lid va tegishli asosiy matn parchalari bilan bog‘lab tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi sarlavhada mavzuni nomlash bilan voqeani muayyan nuqtayi nazardan taqdim etishni farqlash, freymni shakllantirishga xizmat qiluvchi til vositalarini kontekst asosida aniqlashdan iborat. Qiyoslashda manba, janr va xabar e’lon qilingan voqea bosqichi hisobga olinadi.

Kalit so‘zlar: media diskurs, diplomatik yangilik, sarlavha, freyming, lingvopragmatik tahlil, qiyosiy tilshunoslik.

Abstract. This study examines the linguistic and pragmatic expression of framing in French and Uzbek diplomatic news headlines through comparative analysis. It focuses on the lexical and grammatical resources used to select and foreground particular aspects of an event. Headlines are analysed in relation to leads and relevant passages from the body of each text. The study aims to distinguish topic identification from the presentation of an event from a particular perspective and to identify the linguistic resources contributing to framing in context. The comparison takes account of source, genre, and the stage of the event at which each report was published.

Keywords: media discourse, diplomatic news, headline, framing, linguopragmatic analysis, comparative linguistics.

Diplomatik yangilik sarlavhasi voqea haqida qisqa ma’lumot berish bilan birga, uning muayyan jihatini asosiy mazmun sifatida oldinga chiqaradi. Bir tashrif siyosiy natija, iqtisodiy manfaat yoki davlatlararo munosabatlarning rivojlanishi nuqtayi nazaridan yoritilishi mumkin. Shu sababli sarlavhadagi til birliklarini o‘rganish voqeaning media matnida qanday talqin etilganini aniqlashga yordam beradi.

R. Entman “Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm” asarida freymingni voqelikning ayrim jihatlarini tanlash va kommunikativ matnda ularning ahamiyatini oshirish jarayoni sifatida tushuntiradi. Muallif freymning muammoni belgilash, sabablarni izohlash, baholash va yechimni ilgari surish funksiyalarini ajratadi [2]. Diplomatik yangiliklar tahlilida

bu yondashuv voqeaning qaysi jihati tanlangani va unga qanday talqin berilganini aniqlashga xizmat qiladi.

Sarlavhaning freym hosil qilishdagi o‘rni yangilik matnining tuzilishi bilan ham bog‘liq. T. A. van Dijk sarlavha va lidni xabarning asosiy mazmunini umumlashtiruvchi qismlar sifatida tavsiflaydi [3]. Z. Pan va G. M. Kosicki esa freymingni yangilikning sintaktik, voqeani bayon qilish, tematik va ritorik tuzilmalari orqali o‘rganishni taklif etadi. Ularning yondashuvida sarlavha o‘quvchi ongida muayyan tushunchalarni faollashtiruvchi muhim vosita, lid esa voqeani ko‘rish nuqtayi nazarini aniqlashtiruvchi qism hisoblanadi [4]. Demak, sarlavhadagi urg‘u lid va asosiy matn bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi.

P. Charaudeau esa bayonning kommunikativ maqsadi va muallif pozitsiyasiga e‘tibor qaratadi. Olim sarlavha orqali voqeani oldinga chiqarish uning axborot maydonidagi ahamiyatini kuchaytirishini ko‘rsatadi [1]. Ushbu qarash diplomatik sarlavhalarda jurnalist bayoni bilan siyosiy aktorning iqtibosini farqlash zaruratini asoslaydi: sarlavhaga chiqarilgan bahoning kimga tegishli ekanligi uning pragmatik talqiniga ta’sir qiladi.

Mazkur nazariy qarashlarga tayangan holda, tadqiqotda freym voqeani anglashga yo‘nalish beruvchi talqin doirasi sifatida tushuniladi. Uni shakllantirishda aktor va voqeani nomlash, baholovchi leksika, fe‘l tanlovi, harakat subyektining ko‘rsatilishi hamda iqtibosdan foydalanish hisobga olinadi. Masalan, tashrifning sodir bo‘lganini bildirish bilan uning strategik natijasini yoki iqtisodiy manfaatini sarlavhaga chiqarish voqeaga turlicha urg‘u beradi. Freyming shu birliklarning kontekstda birgalikda qanday talqin hosil qilishi orqali aniqlanadi.

Tadqiqot sifat tahliliga asoslanib, lingvopragmatik va qiyosiy usullarda olib boriladi. Fransuz va o‘zbek sarlavhalarida tanlangan voqea jihati hamda uni ifodalovchi leksik-grammatik vositalar aniqlanadi.

Davlat tashrifini rasmiy voqea va diplomatik natija sifatida taqdim etish

«Visite d’État de Shavkat Mirziyoyev, Président de la République d’Ouzbékistan.»

“O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning davlat tashrifi.”

www.elysee.fr

Sarlavhada davlat tashrifining rasmiy maqomi markazga chiqarilgan. *Visite d’État* birikmasi voqeani diplomatik protokol doirasida tasniflaydi. Shaxsning ismi va prezidentlik lavozimining birga berilishi esa tashrifning davlatlararo darajasini belgilaydi. Otli qurilish voqeani ixcham nomlab, keyingi ma’lumotlarni shu umumiy doirada o‘qishga yo‘naltiradi.

Asosiy matnda iqtisodiy hamkorlik, xalqaro masalalar, strategik sheriklik va davlat qabuli yoritiladi. Sarlavha ushbu yo‘nalishlarni davlat tashrifining tarkibiy qismlari sifatida birlashtiradi. Lingvopragmatik jihatdan uning vazifasi voqeaga rasmiy maqom berish va xabardagi turli masalalarni yagona diplomatik hodisa doirasida taqdim etishdir. Shu asosda sarlavha rasmiy davlat tashrifi freymini tashkil qiladi.

“O‘zbekiston va Fransiya yetakchilari ikki tomonlama munosabatlarni strategik sheriklik darajasiga olib chiqdilar”. president.uz

Bu sarlavhada tashrifning erishilgan natijasi oldinga chiqarilgan. Gap boshidagi ikki davlat yetakchilari harakatni amalga oshiruvchi subyektlar sifatida beriladi. “Olib chiqdilar” fe’li munosabatning avvalgi holatdan boshqa darajaga o’tishini ifodalaydi. “Strategik sheriklik darajasiga” qurilmasi ushbu o’zgarishning yakuniy nuqtasini belgilaydi.

Asosiy matndagi muzokaralar, kelishuvlar va sheriklik o’rnatish haqidagi qaror sarlavhada berilgan natijani mazmunan ochib beradi. Lingvopragmatik vazifa – davlat rahbarlari faoliyatini munosabatlar maqomining o’zgarishi bilan bog’lash. Natijada voqea diplomatik yutuq freymi doirasida taqdim etiladi.

Ushbu ikki sarlavhada urg’u turlicha tashkil etilgan: fransuzcha misol voqeaning rasmiy maqomini, o’zbekcha misol harakat subyektlari va erishilgan natijani markazga qo’yadi. Freymning farqi otli nomlash bilan natijani bildiruvchi fe’lli qurilish o’rtasidagi munosabatda ko’rinadi.

Iqtisodiy hamkorlikni resurslar va amaliy tashabbus orqali taqdim etish

«Ressources stratégiques, métaux rares : Macron va recevoir le président de l’Ouzbékistan à l’Elysée».

“Strategik resurslar, nodir metallar: Makron O’zbekiston Prezidentini Élyséeda qabul qiladi.” www.boursorama.com

Sarlavhaning birinchi qismida hamkorlikning iqtisodiy predmeti ajratilgan. Resurslar va nodir metallarning tashrif haqidagi gapdan oldin joylashtirilishi xabarni o’qishning boshlang’ich yo’nalishini belgilaydi. Ikki nuqta iqtisodiy mavzu bilan diplomatik uchrashuvni mazmunan bog’laydi. *Va recevoir* qurilmasi esa bo’lajak qabulni shu yo’nalishda taqdim etadi.

Kirishda uran qazib olish faoliyati, dastlabki asosiy gapda esa metallar bo’yicha hamkorlik yoritiladi. Sarlavhada ajratilgan iqtisodiy predmet matnning muhim pozitsiyalarida davom ettiriladi. Lingvopragmatik jihatdan bu tuzilish tashrifning ahamiyatini resurslar bo’yicha hamkorlik orqali tushuntiradi. Shu bog’lanish strategik resurslar freymini shakllantiradi.

“Shavkat Mirziyoyev O’zbekiston-Fransiya investitsiya kengashini ta’sis etishni taklif qildi”. kun.uz

Sarlavhada iqtisodiy hamkorlik aniq tashabbus orqali ifodalangan. Gap boshida tashabbus muallifi ko’rsatiladi. “Taklif qildi” fe’li uning nutqiy harakatini bildiradi; “ta’sis etishni” qurilmasi esa taklifning mazmunini – yangi hamkorlik mexanizmini tuzishni – ochadi.

Lid qis ida esa kengashga rahbarlik qilish va dastlabki uchrashuvga oid ma’lumotlar beriladi. Asosiy matndagi nutq ushbu tashabbusni batafsil bayon qiladi. Sarlavha shu tariqa hamkorlikni tashkiliy shakl va kelgusi faoliyat bilan bog’laydi. Uning pragmatik vazifasi taklifning amaliy yo’nalishini oldinga chiqarishdir. Bu amaliy hamkorlik freymi sifatida namoyon bo’ladi.

Qiyoslangan sarlavhalar iqtisodiy munosabatni ikki yo‘l bilan ochadi: birida hamkorlik nimaga qaratilgani, ikkinchisida uni qanday tashkil etish taklif qilingani markazga chiqarilgan. Til vositalari ushbu urg‘uni sarlavha boshidagi mavzu birliklari va tashabbusni bildiruvchi fe‘lli gap orqali tashkil qiladi.

Qabul marosimini diplomatik hurmat va do‘stlik orqali taqdim etish

“Yelisey saroyida O‘zbekiston Prezidenti sharafiga qabul marosimi bo‘lib o‘tdi”.

president.uz

Sarlavhada joy, marosim va uning kimga atalganligi birlashtirilgan. “Sharafiga” birligi qabulni hurmat ko‘rsatish harakati sifatida ifodalaydi. “Bo‘lib o‘tdi” qurilmasi esa ushbu marosimni amalga oshgan voqea sifatida qayd etadi.

Asosiy matndagi rasmiy delegatsiyalar, ishtirokchilar va nutqlar haqidagi ma’lumotlar sarlavhadagi protokol mazmunini davom ettiradi. Lingvopragmatik vazifa – qabul orqali davlat rahbariga ko‘rsatilgan e’tiborni taqdim etish. Sarlavha diplomatik hurmat freymini voqeaning joyi, ishtirokchisi va marosimning atalish munosabati orqali tashkil qiladi.

“«Yashasin Fransiya va O‘zbekiston do‘stligi!» – Makron qabul marosimida”. kun.uz

Bu sarlavhada marosim gapiruvchining ekspressiv murojaati orqali ochilgan. “Yashasin” tilak va qo‘llab-quvvatlashni bildiradi; “do‘stligi” esa munosabatni ijobiy yaqinlik sifatida nomlaydi. Undov belgisi nutqning ekspressiv ohangini saqlaydi. Makronning nomi keltirilishi murojaatni aniq siyosiy subyektga bog‘laydi.

Liddagi sovg‘a almashish va asosiy matndagi ramziy aloqalar ushbu do‘stlik mazmunini davom ettiradi. Iqtibosning sarlavhaga chiqarilishi marosimni davlatlararo yaqinlikning namoyon bo‘lishi sifatida taqdim etadi. Shunday qilib, do‘stlik freymi ekspressiv nutq, munosabatni nomlovchi birlik va ramziy harakatlar haqidagi kontekstning birligida shakllanadi.

Bir marosimning ikki sarlavhasida diplomatik munosabatning turli tomonlari ochilgan: institutsional xabar hurmat ko‘rsatish marosimini, jurnalistik xabar do‘stlikning nutqiy ifodasini oldinga chiqaradi. Bu qiyos sarlavha tanlovining pragmatik ahamiyatini aniq ko‘rsatadi.

Tanlangan sarlavhalarda freyming voqeaning mazmuniy markazini belgilash orqali amalga oshgan. Bunda til vositasi va uning pragmatik vazifasi o‘rtasida quyidagi bog‘lanishlar kuzatiladi:

- Rasmiy maqomni bildiruvchi otli qurilish turli masalalarni davlat tashrifi doirasida birlashtiradi.
- Natijali harakatni bildiruvchi fe‘l siyosiy subyekt faoliyatini erishilgan o‘zgarish bilan bog‘laydi.
- Sarlavha boshiga chiqarilgan soha nomlari uchrashuvni muayyan iqtisodiy yo‘nalishda talqin qilishga xizmat qiladi.
- Taklifni bildiruvchi fe‘lli qurilish hamkorlikning tashkiliy va amaliy tomoniga urg‘u beradi.

- Marosimning atalishini bildiruvchi birlik diplomatik hurmatni ifodalaydi.
- Ekspressiv iqtibos munosabatni do‘stlik va yaqinlik sifatida taqdim etadi.

Tanlangan fransuzcha va o‘zbekcha diplomatik yangiliklar tahlili sarlavhada voqeaning rasmiy maqomi, erishilgan natijasi, iqtisodiy yo‘nalishi yoki davlatlararo munosabatga oid jihati oldinga chiqarilishini ko‘rsatdi. Ushbu tanlov leksik birliklar bilan birga, gap qurilishi va nutq shakli orqali amalga oshiriladi.

Otli qurilish davlat tashrifini rasmiy voqea doirasida taqdim etsa, natijani bildiruvchi fe‘lli gap siyosiy subyektlarning faoliyatini munosabatlar maqomidagi o‘zgarish bilan bog‘laydi. Sarlavha boshiga chiqarilgan iqtisodiy birliklar tashrifni resurslar bo‘yicha hamkorlik nuqtayi nazaridan yoritadi. Taklifni bildiruvchi qurilma amaliy tashabbusni, ekspressiv iqtibos esa davlatlararo do‘stlikni talqin markaziga chiqaradi.

Aniqlangan asosiy mexanizm sarlavhada tanlangan jihatning lid va asosiy matnda mazmunan davom ettirilishidir. Shu bog‘lanish sarlavhani xabarning qisqa nomidan voqeaga muayyan ma‘no beruvchi vositaga aylantiradi. Lingvopragmatik jihatdan til vositalari voqeani qanday nomlashni, kimning harakatini ajratishni va qaysi natija yoki munosabatni muhim deb ko‘rsatishni belgilaydi.

Qiyosiy natijalar tanlangan xabarlarda freymingning turli taqdimot usullari orqali yuzaga kelishini ko‘rsatadi. Bir voqeaning o‘zbek tilidagi institutsional va jurnalistik yoritilishida ham urg‘uning o‘zgarishi kuzatildi. Demak, sarlavhadagi freymni tushuntirishda til vositalari bilan birga manba va janr ham hisobga olinishi zarur. Tadqiqot natijalari ushbu korpusdagi matniy talqinlarga taalluqlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Charaudeau P. Discours journalistique et positionnements énonciatifs. *Frontières et dérivés* // *Semen*. – 2006. – № 22.
2. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm // *Journal of Communication*. – 1993. – Vol. 43, № 4. – P. 51–58. – DOI: [10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x](https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x).
3. Pan Z., Kosicki G. M. Framing analysis: An approach to news discourse // *Political Communication*. – 1993. – Vol. 10, № 1. – P. 55–75.
4. Van Dijk, T. A. *News as Discourse*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 1988.
5. Van Gorp B. The Constructionist Approach to Framing: Bringing Culture Back In // *Journal of Communication*. – 2007. – Vol. 57, № 1. – P. 60–78.

INTERNET MANBALARI

6. <https://www.boursorama.com/actualite-economique/actualites/ressources-strategiques-metaux-rares-macron-va-recevoir-le-president-de-l-ouzbekistan-a-l-elysee-6708294eab11783b899ddee1ba8d6ccf>

7. <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2025/03/12/visite-detat-de-shavkat-mirziyoyev-president-de-la-republique-douzbekistan>
8. <https://kun.uz/news/2025/03/13/shavkat-mirziyoyev-ozbekiston-fransiya-investitsiya-kengashini-tasis-etishni-taklif-qildi>
9. <https://kun.uz/news/2025/03/13/yashasin-fransiya-va-ozbekiston-dostligi-makron-qabul-marosimida>
10. <https://president.uz/oz/lists/view/7937>
11. <https://president.uz/oz/lists/view/7941>